

Відгук
отримано 01.07.2025
Голова спеціалізованої
ради ДФ 26.133.090
г. мед.н. проф. Пономаренко Т.О.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.090
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри дошкільної освіти
факультету педагогічної освіти
Тетяні ПОНОМАРЕНКО

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
ГАВРИШ НАТАЛІЇ ВАСИЛІВНИ про дисертацію
В'ЮННИК ВІКТОРІ ОЛЕКСАНДРІВНИ на тему
**«САМОВИРАЖЕННЯ ДІТЕЙ П'ЯТОГО РОКУ ЖИТТЯ
В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ»**, що подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01
Освіта/Педагогіка за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Освітня ситуація у суспільстві на разі обтяжена багатьма проблемами сучасного воєнного стану. Тож головним завданням педагогів і батьків виступає пошук способів гармонізації суспільних та особистісних інтересів вихованців, їхніх актуальних особистісних позицій та майбутніх соціальних перспектив. У зв'язку з цим загострюється проблема оптимізації освітньо-виховного середовища у його спрямуванні на особистісний розвиток дітей. Про гостроту і нагальність її вирішення засвідчують і виявлені дисертанткою суперечності, пов'язані з необхідністю модернізації змісту, форм і методів освітньої взаємодії з дітьми дошкільного віку з інтеграцією альтернативного зарубіжного досвіду та актуальними педагогічними умовами в закладах дошкільної освіти України.

Актуальне дослідження за обраною дисертанткою темою виконано відповідно до теми наукового дослідження кафедри дошкільної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка «Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до психолого-педагогічного супроводу розвитку дітей раннього віку» (державний реєстраційний номер в УкрІНТЕІ: 0121U113725).

Структура дисертаційної роботи науково доцільна і композиційно чітка, три розділи дисертації пов'язані внутрішньою логікою й послідовністю викладу матеріалу. Наприкінці кожного розділу подано висновки, що відповідають тексту дисертації, а також загальні висновки, що цілком відтворюють результати проведеного дослідження. Додатки містять допоміжний матеріал, що надає повноти сприйняттю дисертації.

Загальний обсяг дисертації становить 366 сторінок, з яких основного тексту – 203 сторінки, що відповідає чинним вимогам до кваліфікаційних наукових праць такого рівня. Роботу ілюстровано 28 таблицями, 24 рисунками, 1 формулою. Список використаних джерел нараховує 284 найменування, з них 117 – іноземною мовою; 17 додатків на 95 сторінках.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Зміст дисертації розкриває основні аспекти теми дослідження. В ній чітко сформульовано об'єкт і предмет дослідження, які адекватні меті та завданням роботи, подано комплекс взаємодоповнюючих методів наукового пошуку, визначено й використано достатню джерельну базу. Аргументованими є методологічний апарат й теоретичні засади дослідження, описані у вступі до дисертації. Структура роботи відображає послідовність розв'язання поставлених дисертанткою завдань на різних етапах дослідження. Представлена робота виконана на високому науково-методичному рівні, а сформульовані в дисертації положення, висновки і рекомендації є теоретично обґрунтованими й експериментально підтвердженими.

Заслуговує на схвальну оцінку глибина теоретичного аналізу наукових розвідок, які стали засадничими в питаннях розв'язання досліджуваної проблеми.

Теоретичне і практичне вивчення проблеми дало змогу В'юнник Вікторії Олександрівні сформулювати провідну ідею дослідження, що ґрунтується на припущенні про необхідність створення особливих психолого-педагогічних умов для сприяння проявам самовираження дітей п'ятого року життя, що стосуються самостійного вибору дітьми виду діяльності, заохочення їх до самостійного прийняття рішень; створення середовища відповідно до спостережень за запитамі дитини; середовища, орієнтованого на підтримку ровесницьких стосунків дітей, з домінуванням пошуково-дослідницької діяльності. Поділяємо думку авторки про те, що процес сприяння проявам самовираження у дітей п'ятого року життя буде найбільш ефективним, якщо буде здійснено реалізацію в освітньому середовищі ЗДО педагогічних умов сприяння проявам самовираження дітей на засадах Реджіо Емілія-підходу

Дисертантка на основі вивчення теоретико-методологічних засад дослідження з'ясувала, уточнила зміст дефініцій, які розкривають специфіку процесу сприяння проявам самовираження у дітей п'ятого року життя. У змісті першого розділу дисертації представлена широка палітра понять і категорій, дотичних до дослідницького поля, зокрема поняття «самовираження» в контексті розуміння сутності феномену особистості та її структурних компонентів. Ґрунтовно дисертантка підійшла й до вивчення сутності категорії «середовище», розгляду різних його видів.

У другому розділі дослідниця на основі теоретичного аналізу довела, що самовираження дітей п'ятого року життя є складною особистісною характеристикою, що проявляється у різних аспектах їх життєдіяльності, досліджувати який можливо лише у середовищі, де дитина діє вільно та спонтанно. Для оцінювання рівнів проявів самовираження авторкою було визначено три критерії – діяльнісний, когнітивний та емоційно-мотиваційний, кожен з яких деталізовано показниками проявів самовираження. Заслужують на схвалення виокремлені рівні проявів самовираження: активний, потенційний, латентний. Ключовими індикаторами проявів самовираження дітей п'ятого року життя названо: здатність пробувати нове; вміння ставити запитання; готовність взаємодіяти з іншими; спокійне сприймання допомоги; самостійність у виборі діяльності; вільна, позитивна та комунікабельна

поведінка; готовність досліджувати нове середовище; розсудливе ставлення до помилок як необхідного кроку пізнання.

У дисертації не лише представлено обґрунтований критеріально-діагностичний апарат оцінки рівнів прояву самовираження у дітей п'ятого року життя, але ж належним чином проаналізовано результати констатувального етапу експерименту. Відтак, дослідницею було підтверджено необхідність системної роботи з підвищення кваліфікації педагогів щодо сутності та методів підтримки проявів самовираження дітей п'ятого року життя, залучення керівництва закладів до створення належних матеріально-технічних умов, розроблення конкретних інструментів для системної взаємодії з дітьми, та долання бар'єрів, зокрема таких, як велика наповнюваність груп та авторитарні підходи до організації освітнього процесу.

У третьому розділі докладно і послідовно висвітлено перебіг упровадження педагогічних умов, що сприяють проявам самовираження дітей п'ятого року життя під час формувального етапу педагогічного експерименту, а саме: забезпечення відповідного методичного супроводу для педагогічних працівників закладів дошкільної освіти (цей аспект представлено описом і короткими сценаріями семінарів, вебінарів, тренінгів); створення розвивального предметно-ігрового середовища (із застосуванням численних конкретних прикладів, яскраво представлених у додатках, авторка характеризує освітнє середовище, що відповідає віковим особливостям дітей); підтримка проявів самовираження дітей під час сучасних форм організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Зауважимо, що у викладі змісту третього розділу Вікторія В'юнник відчувається її чітка позиція як талановитого науковця, прекрасного організатора конструктивної взаємодії педагогів і дітей. Методичним інструментарієм упровадження означених умов слугувала авторська парціальна програма «Я-АктивациЯ», розроблена на основі концепції Реджіо Емілія-підходу. Переконливо доведено ефективність застосування таких методів та форм освітньої взаємодії з дітьми, як-то: нерамковане проєктування дня, у якому діти мали змогу самостійно обирати діяльності, які реалізовували у видозміненому середовищі групи; варіативне наповнення осередків в експериментальних групах, що віддзеркалювали персональні інтереси дітей; «Коробка думок» що дозволила дати «голос» дитині в озвученні реальних думок, а не тих, на які очікують дорослі; вправи на розвиток м'яких навичок, що допомогли дітям впевненіше висловлювати думки, експериментувати та взаємодіяти в групі; вершиною проявів самовираження дітей стали сюжетно рольові ігри, оскільки вони є індикатором досвіду дітей та майданчиком для варіативної реалізації сюжету гри.

Для аналізу результатів дослідження проведено порівняння отриманих даних в експериментальній та контрольній групах. Достовірність та обґрунтованість результатів дослідження перевірялась шляхом їх верифікації методом статистичної обробки ϕ («кутове перетворення Фішера»). Результати обчислень підтвердили достовірність отриманих результатів та засвідчили результативність проведеної дисертанткою роботи, що підтверджено також представленими двадцятьма двома довідками із закладів дошкільної освіти із різних областей України.

Загальні висновки чітко корельовано зі змістом сформульованих у вступі завдань і є достатньо обґрунтованими. Виклад матеріалу в запропонованому дослідженні послідовний, має науковий характер та прикладне значення. Відзначимо ґрунтовні додатки, що поглиблюють і увиразнюють уявлення про цілісне дослідження.

Оцінювання новизни й достовірності дослідження.

Вивчення тексту дисертаційного дослідження дало змогу переконатися в тому, що наукова новизна, теоретичні і практичні висновки, методичні рекомендації – достовірні, що підтверджується в процесі наукового дослідження комплексом теоретичних та емпіричних методів, статистичними даними експерименту, узгодженістю з відповідними положеннями законодавчих і нормативних документів.

Основні положення дисертації апробовано на восьми міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях та педагогічних конгресах, науково-методичних семінарах і круглих столах. Дисертанткою проведено протягом останніх п'яти років величезну кількість вебінарів, семінарів, майстер класів (один перелік їх назв зайняв півтори сторінки тексту дисертації).

Аналіз публікацій В.О. В'юнник засвідчив їхню відповідність (кількісну і якісну) вимогам до оприлюднення результатів проведеного дослідження, зокрема, основні положення та результати дослідження висвітлено в 11 публікаціях, у тому числі чотирьох наукових статтях у фахових виданнях; підготовлено 4 посібники.

Практичне значення отриманих автором результатів полягає у розробці авторської експериментальної програми «Я-АктивациЯ», підготовці методичного інструментарію (тренінги, семінари-практикуми, навчально-методичні матеріали для вихователів), апробації педагогічних умов сприяння проявам самовираження дітей в освітньому середовищі ЗДО відповідно до принципів Реджіо Емілія підходу.

Дисертацію виконано із дотриманням принципів академічної доброчесності.

Дискусійні положення й зауваження. Позитивно оцінюючи рецензовану дисертацію та відмічаючи високий рівень проведеного автором дослідження, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження і побажання:

1. У дисертаційному дослідженні авторка достатньо уваги приділяє характеристиці середовищної моделі. Адже, дійсно, саме середовищна, а не традиційна занятійна модель організації освітнього процесу створює сприятливі умови для становлення і розвитку особистості, сприяє проявам самовираження дітей. На жаль, глибоко і різноспрямовано досліджуючи це важливе поняття переважно в контексті Реджіо Емілія-підходу, дисертантка лише побіжно торкнулась доробків українських науковців і практиків щодо упровадження середовищної моделі в практиці роботи закладів дошкільної освіти.

2. Спірним, на нашу думку, є обраний дослідницею спосіб відображення структури ключового поняття (рис.1.1). Авторка використовує форму трикутника, в основі якого логічно розміщує узагальнене поняття «само» як початкову точку відліку усвідомлення дитиною себе сепаровано від дорослого. А далі, в напрямку верхівки розташовані процеси самопізнання,

самовизначення, саморозкриття, самоствердження, самопрезентація і на верхівці - самовираження, що виглядає дещо однолінійно. На нашу думку, схема має виглядати більш динамічною, а зв'язки між компонентами більш візуалізованими. Це стосується і малюнку 1.2, в якому схематично у вигляді взаємопов'язаних кіл представлено поняття «самовираження». Проте виходить так, що коло, що позначає взаємодію з оточенням, що є тлом для становлення особистості дитини, де відбувається самовираження, є чомусь найменшим і чисто зорово віддалене від ключового поняття. Але погоджуюсь із тим, що схематично відобразити сутність складних процесів потребує особливих зусиль.

3. На сторінці 101 дисертантка схематично (рис. 2.1.) представляє критерії оцінки прояву самовираження дітей п'ятого року життя. Кожен з трьох критеріїв конкретизовано низкою показників, визначених достатньо коректно, але які стилістично оформлено дещо недбало: адже критерій не може, наприклад, «забезпечувати функціонування», «вибору матеріалів» або бути спрямованим на «прагнення до пізнання».

4. Дисертанткою проведено анкетування вихователів щодо їхньої обізнаності в проблемі, за результатами аналізу якого Вікторія Олександрівна доводить, що лише 23% педагогів усвідомлюють сутність самовираження й відповідно лише ці вихователі виявляють готовність до забезпечення оптимального психолого-педагогічного супроводу проявів самовираження у дітей п'ятого року життя. На нашу думку, варто було б більш глибоко проаналізувати причини такого стану, пов'язавши їх зі змістом професійної підготовки педагогів та офіційними документами, що унормовують питання організації сучасного освітнього процесу в закладах дошкільної освіти.

5. Безперечно, розроблена дисертанткою експериментальна програма «Я-Активізація» є вагомим доробком В.В'юнник, і вона заслуговує на увагу і схвалення. Проте в різних місцях тексту ця програма називається по-різному. До того ж вона не є парціальною освітньою програмою, оскільки не має відповідного грифу МОН. Радимо авторці найближчим часом виправити це, щоб педагоги могли використовувати цю програму в практиці роботи ЗДО.

Проте, зазначені вище зауваження до дисертації жодним чином не применшують її значення і не впливають на загальну високу оцінку.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора філософії». Подана до захисту дисертаційна робота В'юнник Вікторії Олександрівні «Самовираження дітей п'ятого року життя в освітньому середовищі закладів дошкільної освіти» є цілісним і завершеним дослідженням, у якому представлено теоретичні та практичні аспекти педагогічних умов сприяння проявам самовираження дітей п'ятого року життя в середовищі закладів дошкільної освіти. Робота містить нові науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, що є суттєвим внеском у розвиток української дошкільної освіти.

Отже, дисертація є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке відзначається актуальністю, містить наукову новизну, має теоретичне і практичне значення, за змістом, одержаними результатами і оформленням повністю відповідає вимогам пунктів «Порядку присудження ступеня доктора

філософії та скасування рішення спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів № 341 від 21.03.22, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), а її автор В'юнник Вікторія Олександрівна, заслуговує присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 012 – Дошкільна освіта.

Офіційний опонент:

Наталія ГАВРИШ,
доктор пед. наук, професор,
професор кафедри загальної
педагогіки та дошкільної освіти
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

підпис
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар університету
« 17 » 06 2025 р.